

ISSN 2307-2318

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ЕКОНОМІКА і ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ

ECONOMICS AND ORGANIZATION OF MANAGEMENT

ЖУРНАЛ

Засновано у 2007 р.

Випуск №1 (29) • 2018

Вінниця • 2018

УДК 338.24(045)

З а с н о в н и к : Донецький національний університет імені Василя Стуса, Економічний факультет
В и д а в е ц ь : Донецький національний університет імені Василя Стуса, Економічний факультет
Д р у к у є т ь с я з а р і ш е н н я м В ч е н о ї Р а д и : Донецького національного університету імені Василя Стуса (протокол № 10 від 25 квітня 2018 року)

В журналі розміщено статті, в яких розглядаються актуальні питання економіки та управління на національному, регіональному та корпоративному рівнях. Порушено проблематику забезпечення розвитку аграрної галузі, сучасні питання організації бухгалтерського обліку, маркетингової діяльності, формування маркетингової, інноваційної та енергетичної стратегії суб'єктів господарювання, стратегії комерціалізації інноваційного розвитку національної економіки. Викладено результати статистичного аналізу викликів і трендів економічної кризи, опрацювання методології аналізу регіонального економічного ризику, обґрунтування домінант інтелектуального лідерства, узагальнення світового досвіду оцінювання гендерної нерівності, дослідження проблем ринку праці та розвитку освіти.

Наведені в журналі статті будуть корисними для наукових співробітників, викладачів вищих навчальних закладів, спеціалістів-практиків, аспірантів, докторантів та студентів.

Р е д а к ц і й н а к о л е г і я :

Шаульська Л.В. – д.е.н. професор, декан економічного факультету Донецького національного університету імені Василя Стуса – головний редактор;

Волкова В.В. – к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи Донецького національного університету імені Василя Стуса - відповідальний секретар;

Амоша О.І. – д.е.н., професор, академік НАН України, директор Інституту економіки промисловості НАН України;

Білопольський М.Г. – д.е.н., професор, віце-президент академії економічних наук України, завідувач кафедри обліку і аудиту Приазовського державного технічного університету;

Брич В.Я. – д.е.н., професор, з науково-педагогічної роботи Тернопільського національного технічного університету;

Дороніна О.А. – д.е.н., професор кафедри управління персоналом та економіки праці Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Левченко О.М. – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Центральноукраїнського національного технічного університету;

Лісогор Л.С. – д.е.н., професор, завідувач відділу соціальних проблем ринку праці Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи НАН України;

Орхова Т.В. – д.е.н., професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Сидорова А.В. – д.е.н., професор, академік академії економічних наук України, завідувач кафедри економічної статистики Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Ушенко Н.В. – д.е.н., професор, професор кафедри економіки Національного авіаційного університету;

Хаджинов І.В. – д.е.н., професор, проректор з наукової роботи Донецького національного університету імені Василя Стуса;

Y. Bilan – PhD, викладач в університеті м. Щецин, Польща;

S. Narayanan – PhD, Нью-Йорк університет, Школа Бізнесу Штерн.

M. Soltés – PhD, декан факультету економіки Технічного університету, м. Кошице, Словаччина.

A. Moscardini – PhD, професор університету Northumbria, м. Нью Касл, Велика Британія.

Збірник наукових праць засновано у 2007 р., свідоцтво КВ № 22679-12579ПР.

Збірник наукових праць внесено до переліку наукових фахових видань України з економічних наук постановою президії ВАК України № 1-05/6 від 14.07.2007 р. (Бюлетень ВАК України № 7, 2007 р.) і перереєстровано постановою президії ВАК України № 1-05/5 від 18.11.2009 р. (Бюлетень ВАК України № 12, 2009 р.), наказом Міністерства освіти і науки України № 241 від 09.03.2016 р.

Періодичність видання: 4 рази на рік.

Адреса редакції: 21009, м. Вінниця, вул. Академіка Янгеля, 4.

тел. 095-308-34-80

e-mail: ecom-an-period.div@donnu.edu.ua

Електронна копія журналу в Національній бібліотеці ім. В.І. Вернадського:

http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Eiou/index.html

ЗМІСТ

<i>Колот А.М., Герасименко О.О.</i> ІННОВАЦІЙНА ПРАЦЯ ТА ЇЇ ІНТЕЛЕКТУАЛІЗАЦІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ СТАНОВЛЕННЯ НОВОЇ ЕКОНОМІКИ	5
<i>Колот А.М., Герасименко О.А.</i> ИННОВАЦИОННЫЙ ТРУД И ЕГО ИНТЕЛЛЕКТУАЛИЗАЦИЯ КАК СТРАТЕГИЧЕСКИЕ ВЕКТОРЫ СТАНОВЛЕНИЯ НОВОЙ ЭКОНОМИКИ <i>Kolot A. M., Herasyumenko O.O.</i> INNOVATIVE LABOUR AND ITS INTELLECTUALIZATION AS STRATEGIC VECTORS OF THE FORMATION OF THE NEW ECONOMY	
<i>Кравченко В.М., Сивицька І.Г., Теленкова Д.Г.</i> ФОРМАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕДУР В СИСТЕМІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ PROZORRO	24
<i>Кравченко В.Н., Сивицкая И.Г., Теленкова Д.Г.</i> ФОРМАЛИЗАЦИЯ ПРОЦЕДУР В СИСТЕМЕ ПУБЛИЧНЫХ ЗАКУПОК PROZORRO <i>Kravchenko V.M., Syvytska I.G., Telenkova D.G.</i> FORMALIZATION OF PROCEDURES IN THE PUBLIC PROCUREMENT SYSTEM PROZORRO	
<i>Березина О. Ю.</i> THE FINANCIAL COMPONENT OF CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY.....	34
<i>Березина О. Ю.</i> ФІНАНСОВА КОМПОНЕНТА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ <i>Березина О. Ю.</i> ФИНАНСОВАЯ КОМПОНЕНТА КОРПОРАТИВНОЙ СОЦИАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ	
<i>Боєнко О.Ю.</i> СЕРЕДОВИЩЕ ФОРМУВАННЯ БРЕНДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕКОНОМІЧНИХ, ПРАВОВИХ ТА СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ АСПЕКТІВ.....	43
<i>Боєнко Е.Ю.</i> СРЕДА ФОРМИРОВАНИЯ БРЕНДА ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЭКОНОМИЧЕСКИХ, ПРАВОВЫХ И СОЦИАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ АСПЕКТОВ <i>Boienko O.</i> BRAND ENVIRONMENT FORMATION THROUGH THE PRISM OF ECONOMIC, LEGAL AND SOCIO-CULTURAL ASPECTS	
<i>Волкова Н.І., Кункель А.О.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ТА ОСОБЛИВОСТІ КРЕДИТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ БАНКІВ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	52
<i>Волкова Н.И., Kunkel A.A.</i> ТЕНДЕНЦИИ И ОСОБЕННОСТИ КРЕДИТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ОТЕЧЕСТВЕННЫХ БАНКОВ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИКИ <i>Volkova N.I., Kunkel A.A.</i> TRENDS AND PECULIARITIES OF CREDIT ACTIVITIES OF NATIONAL BANKS AT THE PRESENT STAGE OF ECONOMIC DEVELOPMENT	

втрата за кожною окремою позицією, а сума знайдених у такий спосіб величин (імовірних втрат за всіма кредитними операціями банку) формує резерв, відтак стає очевидним, що за економічним змістом величина резерву є індикатором сукупного ризику кредитного портфеля банку [9].

Таким чином, сформований банком резерв дає змогу визначити ризик кредитного портфеля (РКП) (табл. 3), який розраховується як відношення розрахункового значення резерву за кредитними операціями банку до суми кредитного портфеля:

Таблиця 3

Ризик кредитного портфеля вітчизняних банків за 2010-2016 роки [2]

№ з/п	Показник	Роки						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Кредитний портфель, млн грн	792244	747348	7550030	825330	815327	965636	983070
2	Резерв за кредитними операціями, млн грн	44502	99238	112965	118941	111995	206 646	327362
3	Відношення резерву до кредитного портфеля (РКП), %	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74	21,4	33,3

Як свідчать дані таблиці 3 найбільше значення показника ризику кредитного портфеля спостерігається у 2016 році – 33,3% проти 5,62 % у 2010 р. З 2011 по 2016 рр. спостерігається перевищення темпів зростання резерву порівняно з темпами зростання кредитних вкладень.

Дослідження довело, значне збільшення резервів під кредитні операції в 2011–2016 рр. викликане погіршенням якості кредитних портфелів українських банків, а точніше, зростанням проблемної заборгованості за кредитами. Остання, у свою чергу, була сформована як під впливом макроекономічних чинників, так і в результаті відсутності у докризовий період ефективних систем ризик-менеджменту в українських банківських установах.

Отже, маючи розрахункові значення дохідності кредитного портфеля (ДКП) та ризику кредитного портфеля (РКП), можемо розрахувати коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем за формулою (1) та оформити їх у таблицю 4.

Таблиця 4

Розрахунок коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем за 2010-2016 рр.

№ з/п	Показник	Роки						
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
1	Дохідність кредитного портфеля, %	11,15	15,93	15,01	13,73	14,63	11,67	10,92
2	Облікова ставка НБУ	10,25%	7,75%	7,75%	7,5%	6,5%	14%	22%
3	Ризик кредитного портфеля	5,62	13,28	14,96	14,41	13,74	21,4	33,3
4	Коефіцієнт ефективності управління кредитним портфелем	-0,15	0,43	0,49	0,42	0,52	-0,1	-0,33

Як свідчать дані таблиці 4, найвище значення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем спостерігається у 2014 р. – 0,52, а найнижче у 2016 р. – 0,33. Зниження ефективності управління кредитним портфелем вітчизняної банківської системи з 2015 року підкреслює значний вплив фінансової кризи на стан кредитних портфелів українських банків. (рис.1).

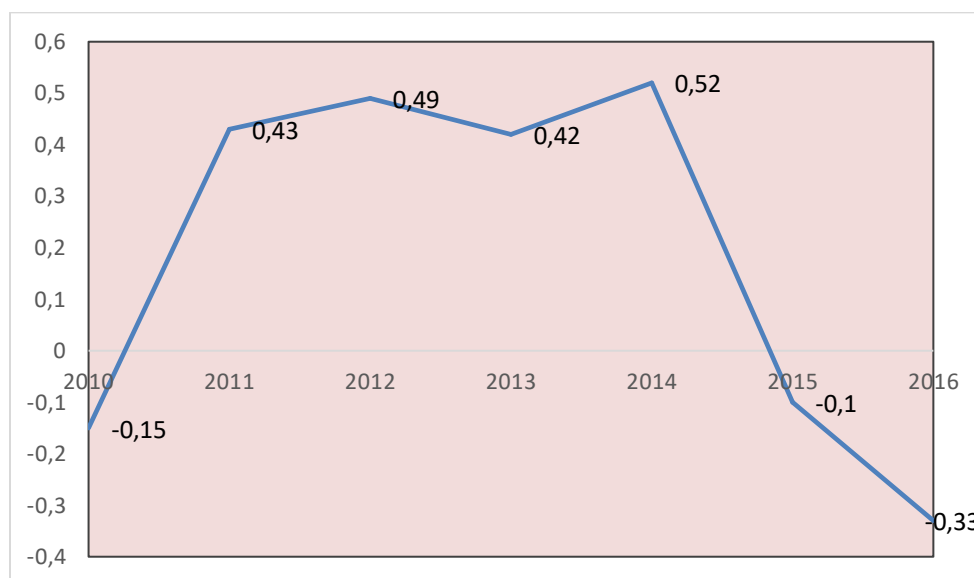

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем вітчизняних банків за 2010-2016 роки

Додамо, для моніторингу ефективності управління кредитним портфелем, банкам необхідно встановити внутрішнє граничне значення коефіцієнта ефективності управління кредитним портфелем, нижче за яке видача кредиту визнаватиметься недоцільною, що дозволить банкам формувати оптимальний з погляду співвідношення доходу та ризику кредитний портфель.

Значний обсяг кредитного портфеля в загальних активах, який спостерігається протягом останніх років, призвів до негативних наслідків і втрати стабільності банківської системи. Також, серед причин, що призвели до погіршення ситуації, є нестабільна політична та економічна ситуація в країні, низька платоспроможність вітчизняних позичальників, неврегульованість законодавства, зокрема щодо процедури банкрутства та процедури реєстрації обтяжень, високий кредитний ризик, що, у свою чергу, вимагає формування значних резервів [10].

Вагомим чинником коливання сукупного обсягу кредитного портфелю протягом року виступають курсові різниці, оскільки близько половини виданих кредитів номіновані в іноземній валюті (52% станом на 01.01.2017 р.). Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів представлено на рисунку 2.

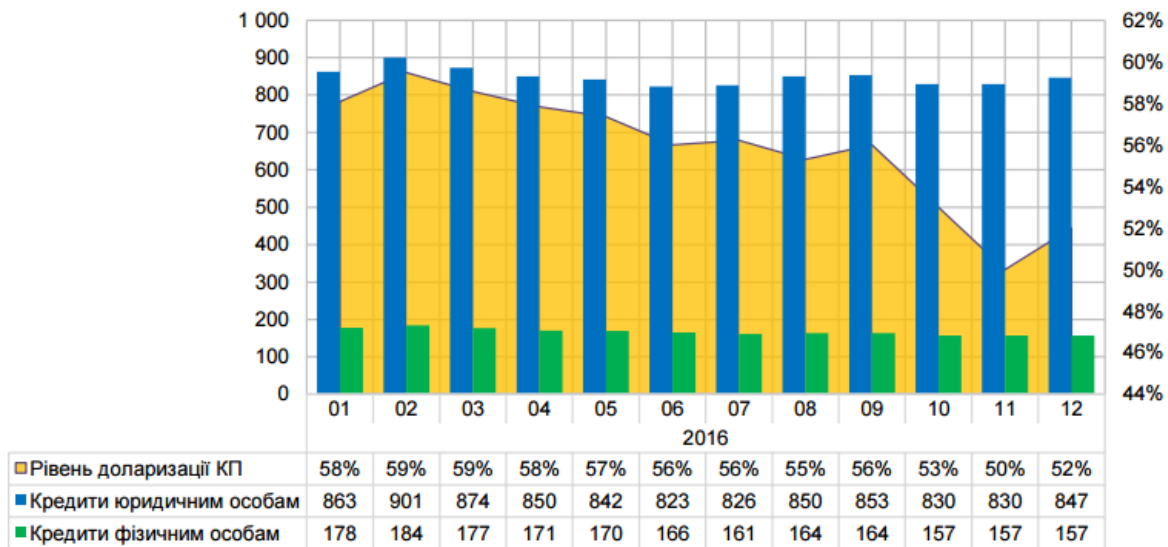

Рис. 2. Клієнтський кредитний портфель в розрізі позичальників та рівень доларизації кредитів, млрд. грн., % [11]

Як вже зазначалося у період з 2013 до 2017 року банки віддають перевагу кредитуванню суб'єктів господарювання. Що стосується кредитів, наданих фізичним особам, то динаміка за аналізований період поступово зменшується. Причинами такої динаміки є те, що в Україні спостерігалось погіршення економічної ситуації через загострення політичної напруженості в суспільстві та несприятливий вплив зовнішнього середовища, низька платоспроможність населення, високий кредитний ризик, що, у свою чергу, вимагає формування значних резервів.

Загалом, кредитна активність банківських установ впродовж 2016 року залишалася низькою, що обумовлено скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності позичальників та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, що, в свою чергу, змушує банківські установи більш прискіпливо відноситись до фінансового стану потенційних позичальників або й взагалі призупинити на деякий час кредитування.

З огляду на девальвацію національної валюти та, враховуючи суттєву частку валютних кредитів в клієнтському кредитному портфелі банків, обсяг простроченої заборгованості протягом 2016 року збільшився до 23,6% та станом на 01.01.2017 р. складає 232,21 млрд. грн., що відповідає 17,2% клієнтського кредитного портфеля.

Корпоративний клієнтський кредитний портфель представлений переважно коротко- та середньостроковими кредитами в національній валюті нефінансовим корпораціям.

Клієнтський портфель СГД протягом 2016 р. збільшився на 16,5% та станом на 01.01.2017 р. складає 369,91 млрд. грн. Нарощення коштів СГД відбувалося переважно за рахунок збільшення залишків коштів на поточних рахунках. В той же час суми строкових коштів СГД за підсумком IV кв. 2016 р. також продемонстрували позитивну динаміку (+12,9%) .

Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності представлено на рисунку 3.

Рис. 3 Корпоративний клієнтський кредитний портфель за видами економічної діяльності, % [11]

Як бачимо, у 2016 році кредитний портфель суб'єктів господарської діяльності за видами економічної діяльності представлений переважно кредитами, наданими представникам сфери «Оптова та роздрібна торгівля» - 24%; «Переробна промисловість» - 19%; «Професійна, наукова та технічна діяльність» - 19%; «Будівництво» - 6%. Протягом IV кв. 2016 р. в структурі клієнтського портфелю за ВЕД відбулись значні перегрупування. Так, значно зросла частка коштів, залучених від представників сфери «Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів». Водночас, частка коштів, залучених від представників такого виду діяльності як «Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство та лісове господарство» помітно скоротилась.

Роздрібний клієнтський портфель протягом 2016 р. зріс на 12,4% (48,09 млрд. грн.) та станом на 01.01.2017 р. відповідав 437,15 млрд. грн. Зауважимо, що зростання сукупного роздрібною портфелю банків в четвертому кварталі 2016 року (на 6,5%) обумовлено переважно посиленням девальваційних процесів в цей період.

Основною складовою роздрібною клієнтського кредитного портфеля є споживчі кредити. Обсяг іпотечних кредитів, наданих фізичним особам протягом I кварталу 2017 року відповідає 36% роздрібною кредитного портфелю, що зумовлено переважно девальвацією національної валюти. В цілому, низькі темпи розвитку іпотечного кредитування обумовлені доволі низькими темпами відновлення будівельної галузі, обмеженість довгострокового ресурсу, а також достатньо низьким платоспроможним попитом населення на довгострокове кредитування [11].

Проведений аналіз кредитного портфеля вітчизняних банків дає змогу зробити висновок, що кредитна активність банківських установ упродовж 2014-2016 років залишалася низькою, що обумовлено скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності позичальників та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку. Така негативна тенденція продовжується і у 2017 році. Це змушує банківські установи більш прискіпливо відноситись до фінансового стану потенційних позичальників або й взагалі призупинити на деякий час кредитування. Так як одним із факторів ефективної кредитної діяльності банків є оптимальне

формування й управління кредитним портфелем при мінімально можливому рівні ризику, то аналіз кредитного портфелю стає інформаційною базою оцінки ефективності управління кредитною діяльністю банків.

Ефективність управління кредитною діяльністю банку визначає фінансовий результат діяльності, а він обумовлюється двома умовами – зростанням прибутковості за підвищеного рівня ризикованості чи зниження ризику на фоні зменшення прибутку. Вважаємо, що саме від напряму обраних методів управління кредитним ризиком залежить їх дієвість. Тому для вибору найоптимальніших інструментів впливу важливо забезпечити прогнозування кредитного ризику, чого можна досягти завдяки матриці кредитних рішень (табл. 5), використання якої дозволить впливати на динаміку кредитної діяльності банку в залежності від динаміки зміни якості кредитного портфеля [5].

Таблиця 5

Матриця кредитних рішень

Рівень ризику кредитного портфелю	Ріст кредитного портфелю	Стабільність кредитного портфелю	Зменшення об'єму кредитного портфеля
Низький	Ріст кредитного портфеля супроводжується зниженням його ризикованості і збільшенням доходності	За низького рівня ризику кредитна діяльність не розширюється.	За низького рівня ризику кредитна діяльність знижується
Заходи дій	Кредитну політику переглядати не доцільно	Кредитну політику доцільно переглянути в рамках розширення переліку позичальників	Потрібно переглянути активи банку і кредитні продукти задля забезпечення вищої доступності позичальників до кредитів
Середній	Ріст кредитного ризику не супроводжується адекватним збільшенням кредитного портфеля та доходності	Невизначеність щодо динаміки розвитку кредитного портфеля з одночасним збільшенням кредитного ризику	Стійкий негативний тренд зменшення кредитного портфеля та погіршення якості кредитів
Заходи дій	Доцільно переглянути методи ідентифікації та управління кредитним ризиком і вдосконалити оцінку кредитоспроможності позичальника	При перегляді кредитної політики слід зосередити увагу на питаннях управління кредитним ризиком та методиці кредитування позичальників	Доцільно переглянути стратегію кредитування задля доступності клієнтів до кредитів та мінімізації кредитного ризику.
Високий	Ріст кредитного портфеля відбувається за значної ризикованості та зменшенням доходності	Негативна динаміка кредитування зі збільшенням частки проблемних кредитів	На фоні зниження кредитної діяльності збільшення кредитного ризику
Заходи дій	Доцільно не лише переглянути кредитну політику, а й методику кредитування. Слід застосувати заходи мінімізації та обмеження кредитного ризику	Посилення управління кредитним ризиком та проблемними кредитами, забезпечення відновлення доходності. Активізація кредитування з одночасним зменшенням кредитного ризику	Повне коригування кредитної політики, внесення змін в управління кредитною діяльністю на портфельному рівні, оптимізація структури кредитного портфеля та удосконалення ризик-менеджменту банку

Висновки. Аналіз кредитної діяльності вітчизняних банків дає змогу зробити висновок, що протягом 2010–2016 років закріпилися тенденції негативного впливу основних показників кредитної діяльності українських банків на процеси економічного розвитку, підвищення недовіри до банківської системи. Визначення пріоритетності надання позикових коштів суб'єктам кредитних відносин – це одне з головних завдань кредитної діяльності банку, яке має суттєве значення для формування, як його фінансового результату, так і подальшого розвитку суспільства, в якому банки виконують роль прискорювача оновлення виробничого процесу. Дослідження особливостей кредитної діяльності має велике значення для сучасної банківської системи України, оскільки є складною і багатоаспектною проблемою, пріоритетним підходом, до розв'язання якої слід віднести створення альтернативної методики оцінювання ефективності управління кредитною діяльністю банків, спрямованої на врахування не лише прибутковості, але й реального рівня ризику кредитних операцій. Прогнозування кредитного ризику запропоновано здійснювати за допомогою матриці кредитних рішень, важливість розробки якої зумовлена тим, що зміна масштабів кредитування відбивається на якості кредитного портфелю, а це вимагає відповідної дії з боку менеджменту банку. Саме розробці оптимальних управлінських рішень у процесі кредитної діяльності будуть призначені наші подальші дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кредитна діяльність банків України: проблеми та перспективи розвитку: монографія / За ред. В.В. Коваленко. – Одеса: Видавництво «Атлант», 2015. – 217 с.
2. Національний Банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442
3. Довгань Ж. Особливості управління кредитною діяльністю банківських установ у сучасних умовах / Світ фінансів - № 4 – 2015 г.
4. Васюренко О.В. Банківські операції: Навч. посіб. — 6-те вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2008. – 318 с.
5. Кредитний ризик і ефективність діяльності банку: монографія / О.В. Дзюблюк, Л.М. Прийдун. – Тернопіль: ФОП Паляниця В.А., 2015. – 295 с. Кабушкін С.Н. Управління банківським кредитним ризиком: навчальний посібник / С.Н. Кабушкін. – М.: Новое знание, 2004. – 336 с.
6. Гаряга Л.О. Кредитний ризик: ідентифікація, класифікація та методи оцінки / Гаряга Л.О. // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Суми : УАБС НБУ, 2006. – Т. 17. – С. 318–329.
7. Ковалев А.П. Кредитний ризик-менеджмент: монографія / А.П. Ковалев. – К.: Сузір'я, 2007. – 406 с.
8. Волкова В.В., Волкова Н.І. Тенденції та перспективи управління кредитною діяльністю банків / В.В. Волкова, Н.І. Волкова // «ECONOMIC AND LAW PARADIGM OF MODERN SOCIETY». – Словаччина, Кошеца. - 2016. - №1. - С. 28-33.
9. Лисенок О.В. Оцінка ефективності кредитної діяльності вітчизняних банків / О. В. Лисенок // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 3. – С. 122 – 125.
10. Аналіз банків України «Bankografo» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankografo.com/analiz-bankiv/bankivska-statystyka/pokazniki-diyalnosti-bankiv-vidnosni/protsentna-marzha-bankiv-ukrayini>
11. Національне рейтингове агентство «Рюрік». Аналітичний огляд БСУ за 2016 рік: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_4_kv_2016.pdf